

RADU HARHOIU

CITEVA OBSERVAȚII ASUPRA NECROPOLEI BIRITUALĂ DE LA CANLIA, JUDEȚUL CONSTANȚA

În toamna anului 1969 s-a întreprins o săpătură de salvare în satul Canlia, în punctul numit „La lutărie“. Cu acest prilej s-au dezvelit 10 morminte aparținând unei necropole birituale¹.

Necropola, cunoscută din informațiile localnicilor, se află pe un bot de deal la intrarea în sat venind dinspre Dunăre, într-o regiune bogată în vestigii arheologice².

Deși ne aflăm la începutul cercetării acestui monument arheologic, descoperirile din campania anului 1969 oferă posibilitatea unor observații interesante.

Toate cele 10 morminte sînt morminte plane, 7 fiind de incinerare în urnă, celelalte 3 de înhumare (fig. 1).

Analizînd categoria mormintelor de incinerare cu urnă s-au putut stabili o serie de caracteristici generale și speciale.

Dintre caracteristicile generale se cuvin a fi menționate : depunerea oaselor calcinate în urnă, așezarea urnei în groapă simplă, lipsa pietrelor indicatoare și a casetelor din piatră sau cărămidă romană reutilizată și, în sfîrșit, lipsa capacului pentru urnă din lespede de piatră sau cărămidă romană reutilizată.

Pe lângă aceste trăsături comune tuturor mormintelor de incinerare de la Canlia, o serie de elemente sînt specifice unui singur mormînt sau unei grupe de morminte.

¹ În vara anului 1969 cercetătorul Emil Moscalu, de la Institutul de Arheologie București, a recuperat în acest punct, 5 morminte de incinerare. Datorită condițiilor neclare în care au fost găsite, cele 5 morminte vor fi înglobate în studiul ce va fi redactat la epuizarea cercetării necropolei.

² Satul se află la 6 km de cetatea bizantină Păciuilui lui Soare, 15 km de necropola de la Gîrlița, 12 km de necropola de la Satul Nou, necropole ce aparțin aceleiași faze cronologico-culturale; la numai 3 km de punctul „La lutărie“ în locul numit „Fîntîna lui Adam“ „situat cam în dreptul punctului de ramificație al șoselei ce duce spre Canlia“ se află o altă necropolă de același tip. Vezi Petre Diaconu și Niță Anghelescu, *Urme vechi de locuire în colțul de sud-vest al Dobrogei*, în *Revista Muzeelor*, V, 4, 1968, p. 351. Tot aici ni se dă o cuprinzătoare imagine a vestigiilor arheologice ale acestei zone.

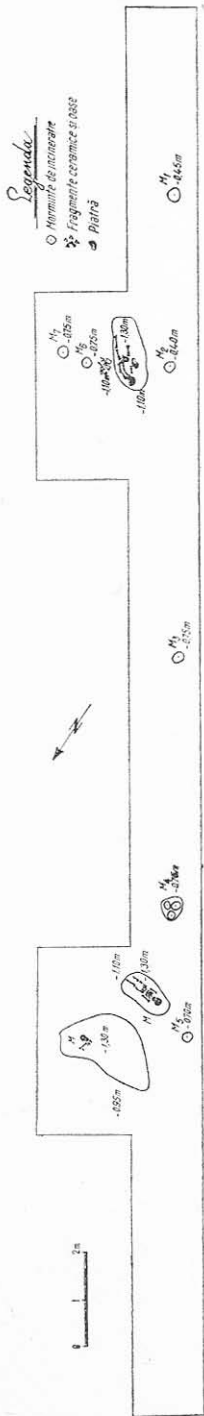

Fig. 1. — Planul secțiunii cuprinzând mormintele 1—10.

Nr Crt.	1	2	3	4	5	6
NECROPOLE	CANLIA	SATU NOU I II	GÎRLIȚA	CASTELU	HISTRIA CAPU VIILOR	NALBANT
DASE ÎN URNĂ	●	●	●	●	●	●
URNĂ CU VAS-CAPAC	●	●	●	●	●	
URNĂ CU LESPEDA		●	●	●	●	
URNĂ ÎN CASETĂ		●		●	●	
URNĂ STRĂJUI- TĂ DE PIETRE			●	●	●	
DASE ÎN GROAPĂ		●		●	●	
DASE ÎNCASETĂ + CERAMICĂ				●	●	
DASE + PIETRE + CERAMICĂ				●		
MORMÎNT MULTIPLU	●	●		●		
AMNAR	●				●	
CUTIT	●	●	●	●	●	
VERIGĂ	●		●	●		
MĂRGELE		●	●	●	●	
FALERĂ (F) CLOPOTEL (C)			● F		● C	
TABLĂ BUCĂȚI FIER (Fe)		●	● Fe			
CERCEI		●	●			
INEL TÎMPLĂ		●	●	● ?		
INEL FIER		●	●			
ARȘICE GĂURITE	●	●	●			
MÎNER OS				●		
VÎRF SĂGEATĂ		●		●		
FUSAIOLE		●				
OASE ANIMAL		●			●	
CATARAMĂ	●	●	●	●	●	
INHUMATIE	●				●	●
Nr MORMINTELOR	10	112	91	23	176	141

Fig. 2. — Tabel comparativ al necropolelor dobrogene.

Astfel mormintele 1—2 și 4—7 sînt caracterizate prin depunerea oaselor într-o urnă neacoperită, în timp ce la mormîntul 3 urna a fost acoperită cu un vas capac. Particularitatea mormîntului 4 constă în împrejurarea, că în aceeași groapă au fost depuse 3 urne. Analiza materialului osteologic va trebui să dovedească dacă avem sau nu a face cu înmormîntarea a trei indivizi.

Adîncimea la care au apărut cele 7 morminte de incinerație variază între — 0,45 m (pentru mormintele 1—2) și — 0,75 m (pentru mormintele 3—7).

Mormintele 1—5 s-au găsit pe direcția NV 60⁰⁰ iar mormintele 6—7 pe direcția NE 13⁰⁰ (fig. 1).

Inventarul funerar al urnelor este modest. În afară de oase calcinate, cenușă, bucăți mici de cărbune ce apar în toate urnele reținem : un amnar (fig. 3/2) în mormîntul 4 (urna 3) ; o cataramă retangulară (fig. 3/3) în mormîntul 4 (urna 2) ; două cuțitașe (fig. 3/1,5) unul în mormîntul 1, celălalt în mormîntul 4 (urna 3) ; o verigă de fier (fig. 3/4) în mormîntul 3.

În afară de acest inventar sărac, în mormintele 2,4 (urna 1), 5 și 7 au apărut bucăți mici de fier a căror destinație practică n-o putem preciza.

Totalitatea materialului ceramic recoltat din cele 7 morminte este lucrat cu roata înceată ; lipsește pînă acum ceramica lucrată cu mîna.

După compoziția pastei, linia profilului și motivele ornamentale deosebit două categorii ceramice.

Prima categorie cuprinde ceramica modelată dintr-o pastă fină de culoare cenușie, cu ornamentul executat prin lustruire. Motivele ornamentale sînt reprezentate de liniile paralele. În necropola de la Canlia această ceramică este, în stadiul actual al cercetării, foarte rară ; din cele 10 vase recuperate numai urna mormîntului 1 aparține acestei categorii.

A doua categorie, mult mai numeroasă, este reprezentată de ceramica modelată dintr-o pastă de culoare brun-roșcată, cu nisip și pietricele ca degresant, arsă oxidant, și ornamentată prin incizie. Avem de-a face în toate cazurile cu vase-borcan înalte, cu diametrul fundului mai mic decît al gurii (fig. 4/1—4 ; fig. 5/1—5 ; fig. 6/14 ; fig. 7/1—4).

Registrul ornamental se compune din următoarele motive : linii în val (fig. 4/4 ; 5/5) ; linie sau linii în val asociate cu striuri (fig. 4/1,3 ; 5/3—4 ; 6/1,3 ; 7/3,4), sau numai caneluri (fig. 4/2 ; 5/1,2,5 ; 6/4 ; 7/1,2). Uneori este ornamentată și buza vasului (fig. 5/2). Alteori pe fundul vasului apare marca olarului (fig. 7/1).

A doua grupă de morminte este reprezentată de cele trei morminte de înhumație. Adîncimea la care au fost surprinse variază între : 0,90 m la mormîntul 8, și — 1,05 m la mormîntul 2 și 3 (fig. 1).

Groapa mormintelor, greu sesizabilă, are forma ovală (mormintele 8 și 9) sau neregulată (mormîntul 10). În toate cele 3 cazuri adîncimea gropii merge pînă la — 1,30 m.

Una din trăsăturile comune celor trei morminte este lipsa inventarului funerar, excepție făcînd, într-un fel, mormîntul 8 în a cărui groapă

s-au găsit câteva mici fragmente de ceramică incizată, identică cu ceramica din categoria doua.

Orientarea și poziția scheletelor mormintelor 8 și 9 este asemănătoare, în sensul că amândouă s-au găsit în poziție întinsă, orientate aproximativ V-E (mormîntul 8 NV 50⁰⁰—SE 24⁰⁰; mormîntul 9: NV 52⁰⁰—SE 22⁰⁰).

Deosebirea constă în faptul că la mormîntul 8 mina dreaptă era așezată pe piept, iar la mormîntul 9 pe bazin. În ambele cazuri mina stîngă s-a găsit întinsă de-a lungul corpului.

Spre deosebire de mormintele 8 și 9 scheletul din mormîntul 10 era orientat aproximativ E-V. Din schelet s-a găsit craniul, humerusul de la brațul drept și câteva coaste. Craniul era culcat pe partea stîngă și se afla la capătul de E al gropii (SE 20⁰⁰).

Dimensiunea redusă a celor 3 schelete indică înmormîntări de copii.

Deși numărul mormintelor este redus observațiile privind ritul și ritualul pe de o parte, inventarul celor 7 morminte de incinerare pe de altă parte, oferă suficiente indicii pentru a încerca încadrarea cronologică și culturală a acestei necropole, care-și găsește bune analogii în alte necropole dobrogene (fig. 2).

Astfel cele două categorii ceramice prezente în necropola de la Canlia se întîlnesc într-o serie de necropole dobrogene ca de exemplu Histria Capul Viilor, Satul Nou, Castelu, Gîrlîța, Puțul lui Adam, Nalbant sau în necropolele de la Razdelna și Blăskovo din R. P. Bulgaria³.

Atît categoria ceramicii incizate cît și cea a ceramicii cenușii cu ornamente lustruite sînt caracteristice complexului cultural denumit de unii cercetători balcano-danubian⁴, iar de alții Dridu⁵ sau recent balcano-carpatic⁶.

³ *Urna cenușie din mormîntul nr. 1, analogii*: A. Rădulescu, N. Harțuchi, *Cimitirul feudal-timpuriu de la Castelu*, Constanța, 1967, pl. III (M2), p. 98; idem, ibidem, pl. IX (M 90), p. 104; Dimităr Il. Dimitrov, *Ранносредновековен некропол при Бельско во варненски окръг*, Известия на народния музей Варна, III, XVIII, 1967, fig. 11, p. 141; Cornel Cîrjan, *Cimitirul feudal-timpuriu de la Gîrlîța-Ostrov*, în *Pontice*, I, Constanța, fig. 11, p. 415; Bucur Mitrea, *Șantierul arheologic Satul Nou*, M.C.A., VII, 1961, fig. 5/3, p. 556; Petre Diaconu și Niță Anghelescu, *op. cit.*, fig. 6, p. 350; *urna mormîntului 2*, analogii: Bucur Mitrea, *op. cit.*, fig. 5/2, p. 556; *urna mormîntului 3*, analogii: C. Cîrjan, *op. cit.*, fig. 7, p. 475 (mai ales decorul); *urna mormîntului 5*, analogii: Vlad Zirra, *Двуобразовый могильник раннесредальной эпохи в Кануля — Вишлор — Истрия*, Dacia, N. S., VII, 1963, fig. 18/3, p. 381; etc. Aceste două categorii ceramice au fost identificate și în necropola de la Razdelna (R. P. Bulgaria), vezi Dimităr Il. Dimitrov, *Ранносредновековен некропол при гора Разделна*, *Археология*, I, 2—4, София, 1959, p. 55—60

⁴ Maria Comșa, *Cu privire la evoluția culturii balcano-dunărene în sec. IX—X*, în *SCIV*, XIV, 1, 1963, p. 107—122.

⁵ Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Dridu. Contribuție la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român*, București, 1967, p. 137 și urm., unde se discută principalele probleme pe care le ridică acest complex cultural. Tot aici și bibliografia respectivă.

⁶ Andrei Oțetea, I. Popescu-Puțuri, I. Nestor, M. Berza, V. Maciu, *Istoria poporului român*, București, 1970, p. 108 (capitol redactat de Ion Nestor). În ceea ce privește originea ceramicii cenușii părerile sînt împărțite. Unii cercetători

Dintre celelalte obiecte de inventar, amnarul (fig. 2/2) din mormîntul 4 (urna 3) este singurul obiect care poate fi folosit pentru analogii. Este un tip de amnar foarte rar întîlnit în Dobrogea, cele mai apropiate analogii fiind în necropola de la Histria-Capul Viilor (mormîntul 239) și în complexul aparținînd sec. IX—X de la Basarabi⁷. Datorită caracterului lor atipic, cele două cuțite, catarama dreptunghiulară sau veriga de fier nu pot fi folosite pentru stabilirea unor analogii. Depunerea lor în urna funerară este un fenomen frecvent întîlnit în necropolele similare⁸, constituind, probabil, o dovadă a nivelului modest de viață a celor îngropați în necropola de la Canlia.

Pe de lată parte, atît ritul cît și ritualul surprins în necropola de la Canlia se întîlnesc în toate necropolele menționate mai sus (fig. 2).

Depunerea oaselor în urna funerară sau acoperirea urnei cu un vas capac este un obicei general sesizat în toate cele 6 necropole⁹. Lipsa mormintelor multiple la Histria-Capul Viilor și Gîrlița, este compensată însă de prezența acestui tip de morminte la Satul Nou și Castelu¹⁰.

O situație mai deosebită o reprezintă biritualismul sesizat în necropola de la Canlia. Pînă acum acest obicei este documentat, în etapa cronologică și culturală în care se încadrează aceste monumente, numai la Histria-Capul Viilor și la Nalbant¹¹. Ținînd cont de acest fenomen observat acum și la Canlia, considerăm necesar executarea unor sondaje de verificare în acele din necropolele amintite, în care acest obicei nu a fost surprins¹².

opinează pentru o proveniență răsăriteană, din cultura Saltovo, de unde a fost vehiculată înspre vest de către protobulgari. Maria Comșa, *Contribuții la cunoașterea culturii străromâne în lumina săpăturilor de la Bucov*, în *SCIV*, X, 1, 1959, p. 97. Alți cercetători susțin originea locală considerînd-o specifică populației străromâne. Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 156. Interesantă ni se pare, și ipoteza unei participări a culturii Sintaba de Mureș-Cerneahov la geneza acestei ceramici. Petre Diaconu, *Réalités archéologiques et considération historique (Nouveau travail sur les cultures matérielles du Bas-Danube, aux VIIe—Xe siècles*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, 3, 1966, p. 491—492.

⁷ Vlad Zirra, *op. cit.*, fig. 28/14; amnarul de la Basarabi (Murfatlar) nu este publicat (informație Ion Barnea și Petre Diaconu).

⁸ Ne mulțumim să dăm numai cîteva analogii a depunerii acestor obiecte în urna funerară: *catarama*: C. Cîrjan, *op. cit.*, p. 416; A. Rădulescu, N. Harțuchi, *op. cit.*, p. 82; Bucur Mitrea, *Săpăturile de la Satul Nou*, M.C.A., VI, fig. 10, p. 588; etc. *Cuțitul*: Bucur Mitrea, *op. cit.*, p. 582; C. Cîrjan, *Necropola de epocă feudal timpurie de la Gîrlița-Ostrov. Săpăturile efectuate în anul 1969*, în *Pontice*, II, 1969, Constanța, p. 113; Vlad Zirra, *op. cit.*, fig. 28/11—13, p. 392; etc.

⁹ Bucur Mitrea, *op. cit.*, p. 552; C. Cîrjan, *op. cit.*, p. 124; idem, *Cimitirul feudal-timpuriu de la Gîrlița-Ostrov*, în *Pontice*, I, Constanța, p. 411; A. Rădulescu, N. Harțuchi, *op. cit.*, p. 79.

¹⁰ Bucur Mitrea, *Șantierul arheologic Satul Nou*, în M.C.A., VII, 1960, p. 551, și fig. 1/2, p. 552; A. Rădulescu, N. Harțuchi, *Necropola de incinerare de la Castelu*, în M.C.A., VIII, fig. 1/7, p. 650 și p. 651.

¹¹ Vlad Zirra, *op. cit.*, fig. 1; A. Rădulescu, N. Harțuchi, *Cimitirul feudal-timpuriu de la Castelu*, Constanța, 1967, p. 95.

¹² Din discuția avută cu N. Harțuchi a reieșit că în necropola de la Castelu sondajele nu au continuat și sub nivelul mormintelor de incinerare. Cel puțin în acest caz ni se pare necesară executarea unui sondaj de verificare la o mai mare adîncime.

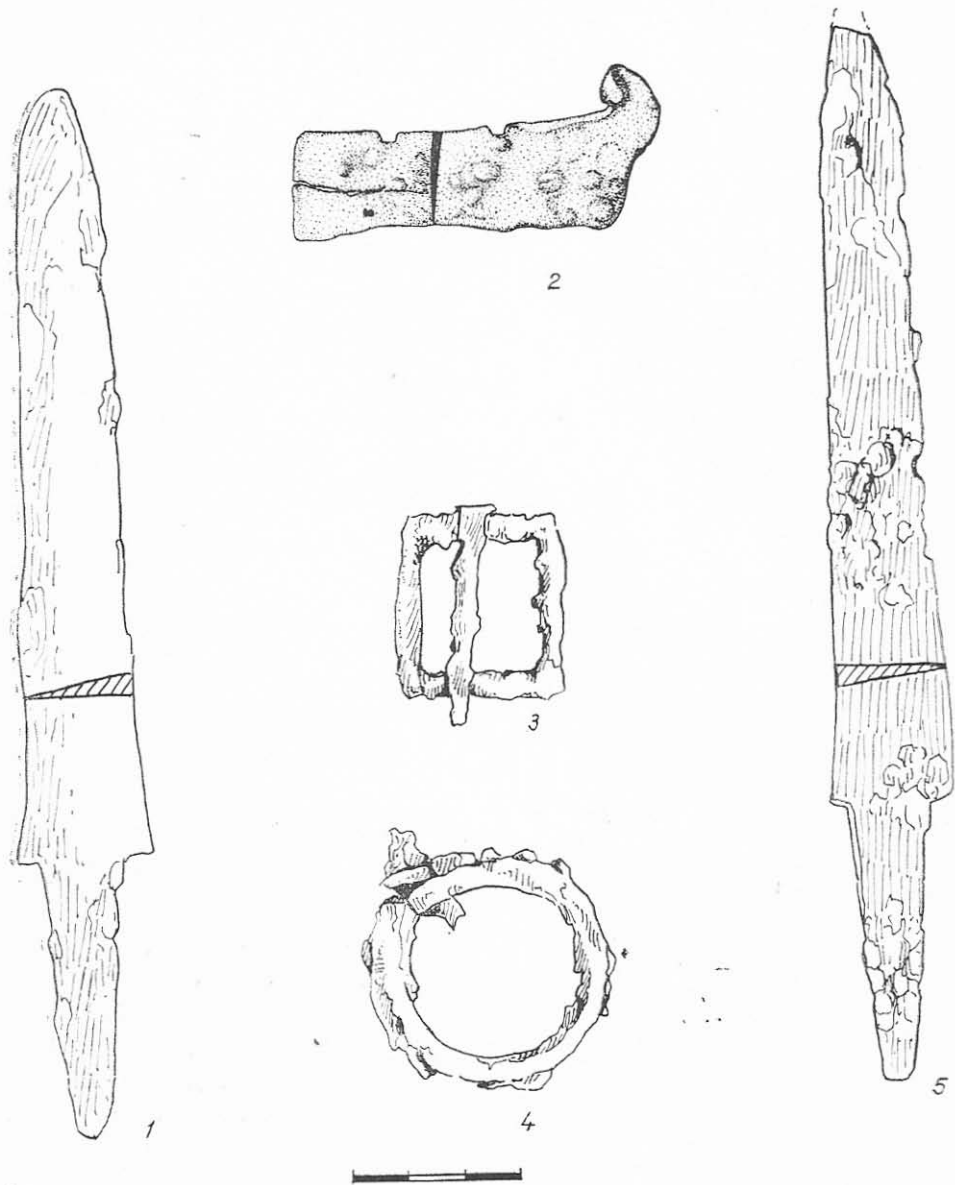

Fig. 3. — Canlia, obiecte de inventar din mormintele de incinerare:
 1 — mormîntul 1; 2, 5 — mormîntul 4 (urna 3); 3 — mormîntul 4;
 4 — mormîntul 3.

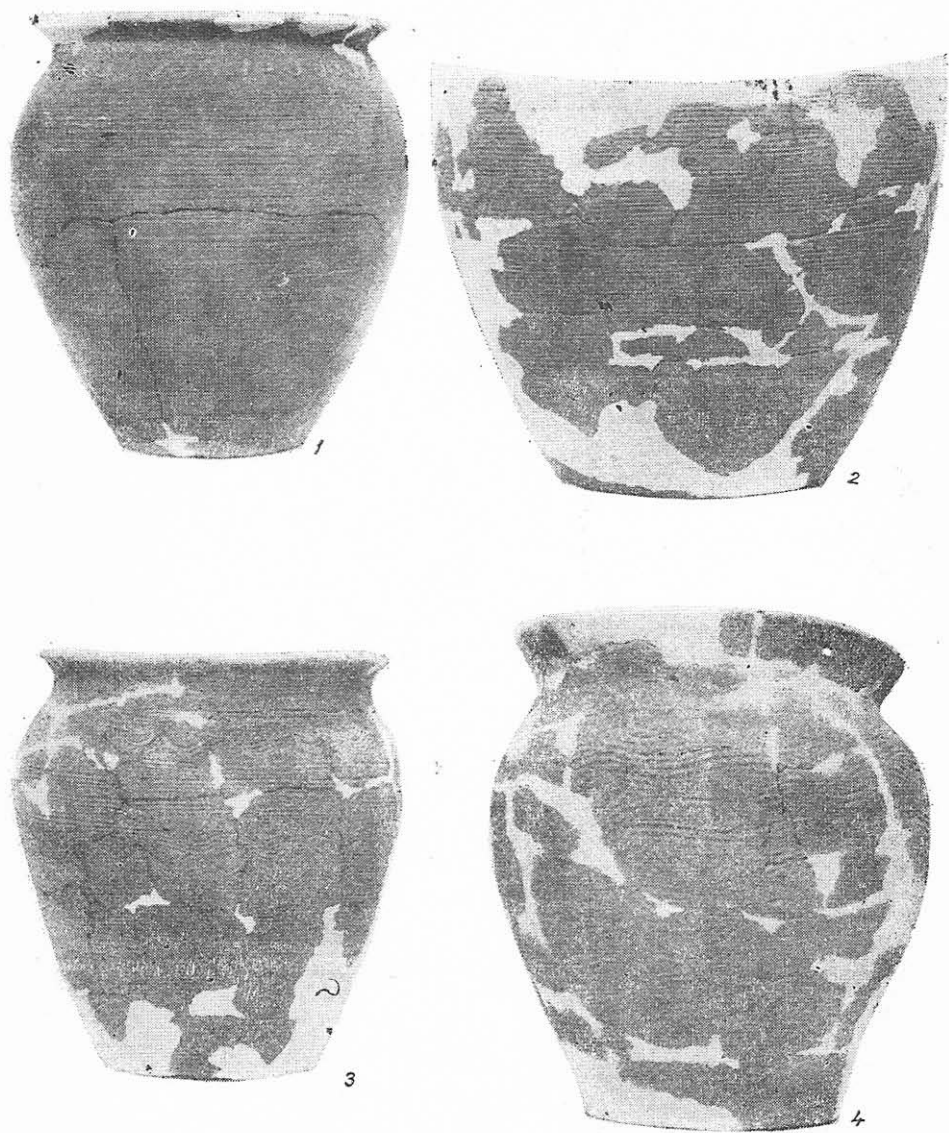

Fig. 4. — Canlia, urnele funerare :
1 — mormintul 2 ; 2, 4 — mormintul 3 ; 3 — mormintul 7

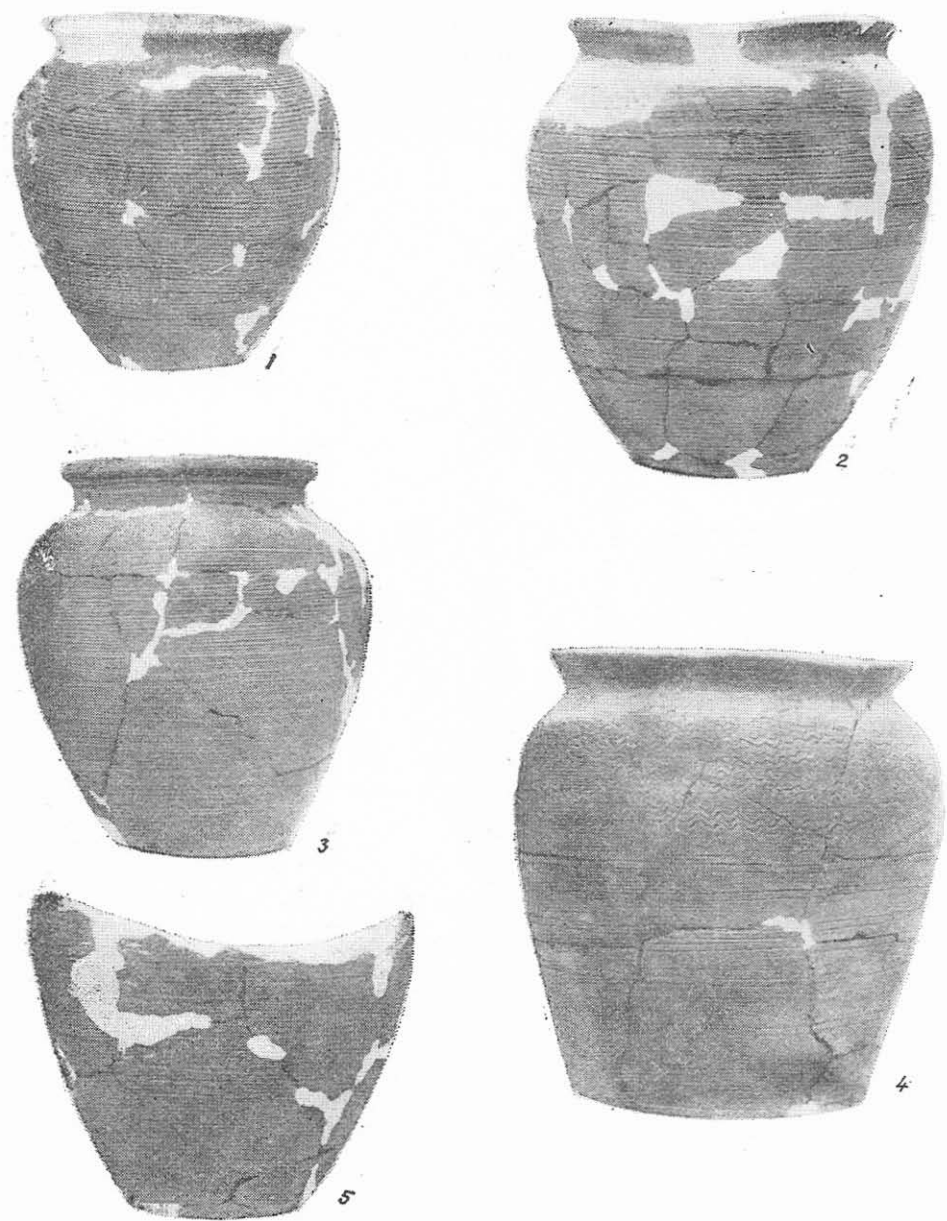

Fig. 5. — Canlia, urnele funerare :

1 — mormîntul 4 (urna 1); 2 — mormîntul 4 (urna 2); 3 — mormîntul 4 (urna 3);
 4 — mormîntul 5; 5 — mormîntul 6.

După opinia noastră situația de la Canlia nu este întâmplătoare, dimpotrivă, și o spunem deocamdată numai cu titlu de ipoteză, avem de-a face cu un obicei caracteristic acestor necropole.

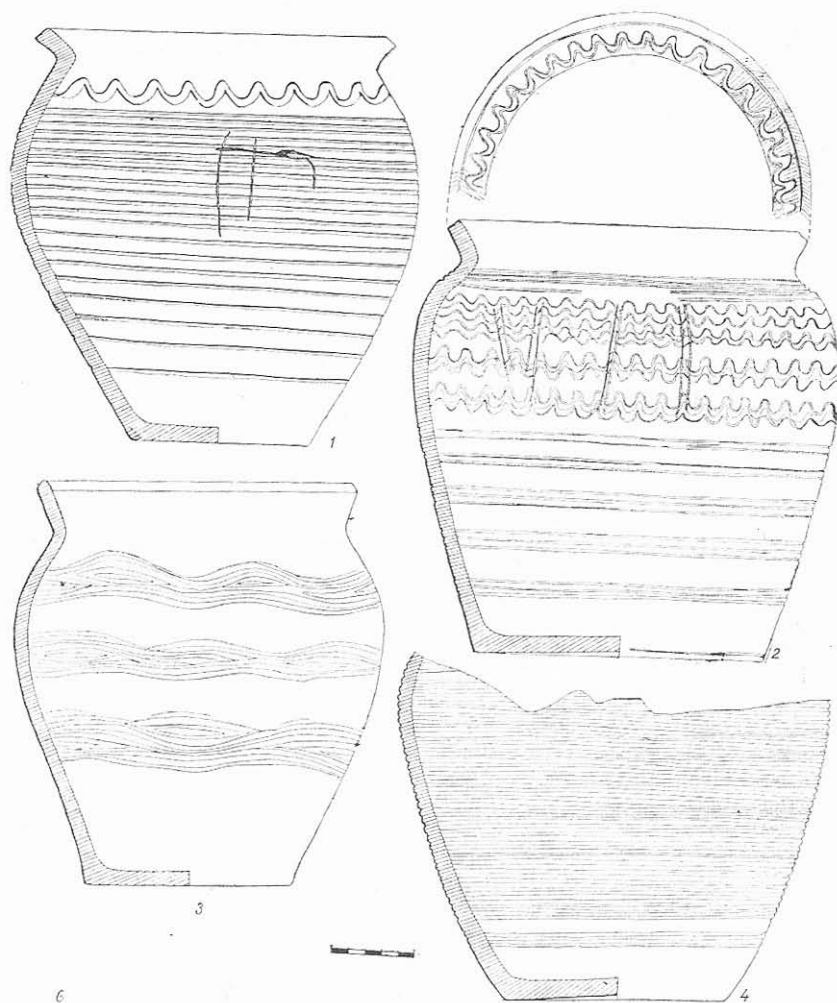

Fig. 6. — Canlia, urnele funerare :

1 — mormîntul 2 ; 2 — mormîntul 5 ; 3-4 — mormîntul 3.

În lumina celor spuse mai sus, rezultă că necropola de la Canlia are cele mai strînse analogii, din punct de vedere a materialului ceramic, cu necropolele de la Satul Nou și Gîrlița. De asemenea se pot stabili

o serie de analogii cu Histria-Capul Viilor, Nalbant, Castelu din Dobrogea¹³, Blăskovo și Razdelna din R. P. Bulgaria.

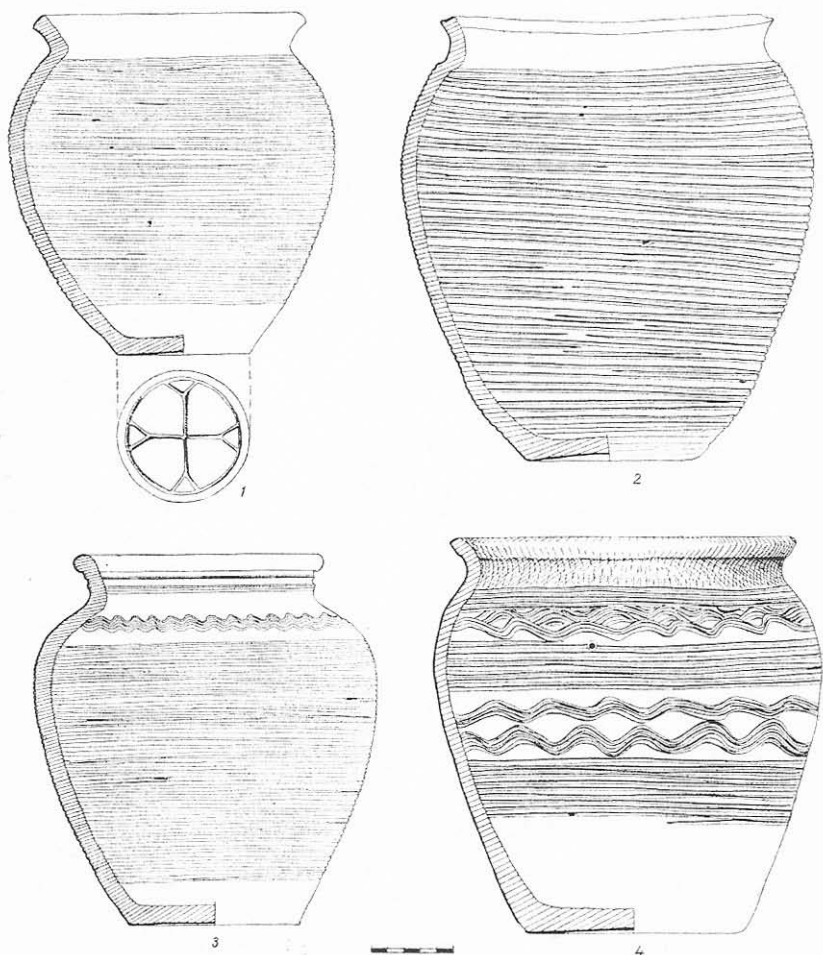

Fig. 7. — Canlia, urnele funerare

1-3 — mormîntul 4 (1 — urna 1; 2 — urna 2; 3 — urna 3); 4 — mormîntul 7.

¹³ Puținele date pe care le avem asupra necropolei de la Puțul lui Adam (vezi Petre Diaconu, Niță Anghelescu, *op. cit.*, p. 351) ne dau totuși convingerea că și această necropolă se încadrează în aceeași grupă culturală-cronologică. Viitoare cercetări asupra acestui monument arheologic vor contura mai precis eventualele legături.

Toate aceste monumente sînt caracteristice marelui complex cultural „balcano-carpatic“ încadrat din punct de vedere cronologic în secolele VIII—XI¹⁴.

În ceea ce privește necropola de la Canlia, analogiile ce se pot face cu necropola de la Gîrlița datată, pe baza unor piese de metal (în special, cercei bizantini de argint) „în sec. VIII — începutul sec. IX“¹⁵, vin în sprijinul încadrării ei în acest interval de timp.

În ultimele cercetări este preferat acest interval cronologic și pentru necropolele de la Satul Nou și Histria-Capul Viilor¹⁶.

În concluzie putem spune că necropola de la Canlia aparține intervalului cronologic cuprins de sec. VIII și începutul sec. IX. Alături de necropolele de la Satul Nou, Gîrlița, Histria-Capul Viilor, Castelu, Puțul lui Adam etc. necropola de la Canlia se încadrează în varianta locală, dobrogeană a marelui complex cultural balcano-carpatic¹⁷.

NOTES SUR LA NÉCROPOLE BIRTUELLE DE CANLIA, DISTRICT DE CONSTANTZA

Résumé

Au cours de l'automne 1969 on a commencé des investigations sur une nécropole féodale primitive, emplacedée sur une carrière d'argile, à l'extrémité occidentale du village Canlia. Sept tombes d'incinération en urne y furent découvertes, avec leur inventaire, et trois tombes d'inhumation, sans inventaire.

Parmi les objets d'inventaire des tombes d'incinération, on remarque : deux couteaux, une boucle de ceinture rectangulaire, un briquet et un anneau en fer.

Les analogies avec les nécropoles d'Histria, Capul Viilor, Gîrlița, Satul Nou, Nalbant etc. nous permettent d'intégrer chronologiquement ces nécropoles aux VIIIe et première moitié du IXe s. Elles représentent une variante locale de la culture balkano-carpatique, caractéristique pour la Dobroudja.

¹⁴ A. Oțetea, I. Popescu-Puțuri, I. Nestor, M. Berza, V. Maciu, *op. cit. loc. cit.*

¹⁵ C. Cîrjan, *Necropola de epocă feudal-timpurie de la Gîrlița-Ostrov, în Pontice*, II, Constanța, 1970, p. 128.

¹⁶ Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 112, 113; Pentru o datare mai tîrzie, în secolele IX—X, pledează o parte din inventarul necropolei de la Castelu. A. Rădulescu, N. Harțuchi, *op. cit.*, p. 96; vezi și Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 114, care plasează cimitirul în secolul X. În tot cazul analogiile care se pot face cu cimitirele de la Satul Nou, Gîrlița, Canlia etc. dovedesc că necropola de la Castelu este în parte contemporană cu aceste necropole. Pe de altă parte amnarele, virfurile de săgeți, anumite categorii ceramice justifică și o dată mai tîrzie.

¹⁷ Această grupare de necropole de aceeași factură cronologică-culturală mai ales în sudul și sud-vestul Dobrogei nu este lipsită de importanță. Rămîne o sarcină a cercetării viitoare de a contura semnificația lor istorică.

Légende des figures

- Fig. 1. Plan de la section, comprenant les tombes 1—10.
Fig. 2. Tableau comparatif des nécropoles de Dobroudja.
Fig. 3. Canlia, objets d'inventaire des tombes d'incinération :
1 — tombeau 1 ; 2, 5 — tombeau 4 (urne 2) ; 4 — tombeau 3.
Fig. 4. Canlia, les urnes funéraires :
1 — tombeau 2 ; 2, 4 — tombeau 3 ; 3 — tombeau 7.
Fig. 5. Canlia, les urnes funéraires :
1 — tombeau 4 (urne 1) ; 2 — tombeau 4 (urne 2) ; 3 — tombeau 4 (urne 3) ; 4 — tombeau 5 ; 5 — tombeau 6.
Fig. 6. Canlia, les urnes funéraires :
1 — tombeau 2 ; 2 — tombeau 5 ; 3-4 — tombeau 3.
Fig. 7. Canlia, les urnes funéraires :
1-3, tombeau 4 (1 — urne 1 ; 2 — urne 2 ; 3 — urne 3) ; 4 — tombeau 7.

EINIGE BETRACHTUNGEN ÜBER DAS BIRITUELLE GRÄBERFELD VON CANLIA KREIS CONSTANȚA

Zusammenfassung

Am westlichen Rande des Dorfes Canlia, auf dem Platz einer Lehmgrube, wurde im Herbst 1969 die Ausgrabung eines frühfeudalen Gräberfeldes angefangen. Mit dieser Gelegenheit wurden sieben Urnenbrandgräber mit Beigaben und drei Skelettgräber ohne Beigaben ans Licht gefördert.

Unter den Beigaben der Brandgräber sind zwei Messer, eine rechteckige Schnalle, ein Feuerzeug und ein Eisenring hervorzuheben.

Die Gegenstücke zu den Gräberfeldern von Histria-Capul Viilor, Gîrlîța, Nalbant, Satul nou u.s.w., sichern die zeitliche Eingliederung in das 8.—9. Jahrhundert. Die obengenannten Gräberfelder bilden eine lokale, der Dobrudscha charakteristische Variante, der sogenannten Balban-Karpaten Kultur.

Verzeichnis der Abbildungen

- Abb. 1. — Der Grundriß der Sektion die Gräber 1—10 zusammenfassend.
Abb. 2. — Vergleichstabelle der Gräberfelder aus der Dobrudscha.
Abb. 3. — Canlia, Beigaben der Urnenbrandgräber : 1 — Grab 1 ; 2, 5 — Grab 4 (Urne 2) ; 4 — Grab 3.
Abb. 4. — Canlia, die Graburnen : 1 — Grab 2 ; 2, 4 — Grab 3 ; 3 — Grab 7.
Abb. 5. — Canlia, die Graburnen : 1 — Grab 4 (Graburne 1) ; 2 — Grab 4 (Graburne 2) ; 3 — Grab 4 (Graburne 3) ; 4 — Grab 5 ; 5 — Grab 6.
Abb. 6. — Canlia, die Graburnen : 1 — Grab 2 ; 2 — Grab 5 ; 3-4 — Grab 3.
Abb. 7. — Canlia, die Graburnen : 1-3 — Grab 4 (1 — Graburne 1 ; 2 — Graburne 2 ; 3 — Graburne 3) ; 4 — Grab 7.